

Oponentský posudok na habilitačnú prácu

Názov habilitačnej práce: Vnější limity soudcovské interpretace
a argumentace

Autorka habilitačnej práce: JUDr. Jana Ondřejková, Ph.D.

Autor posudku: doc. Mgr. Marek Káčer, PhD.

1. Stručná charakteristika práce

Autorka si vo svojej habilitačnej práci dáva za cieľ vymedziť vonkajšie limity sudcovskej interpretácie práva a právnej argumentácie. Pod vonkajšími limitmi má na mysli inštitucionálny a politický kontext, v rámci ktorého sudcovia pôsobia.

Autorka si v prvej kapitole knihy všíma, že ústavné, medzinárodné a európske súdnictvo v priebehu posledného polstoročia zmenili pohľad na to, čo súdy robia; predovšetkým ide o presah ich rozhodovania do oblasti politiky. Bez ohľadu na to, či sú tieto presahy spôsobené povahou samotných právnych textov, ktoré majú súdy aplikovať, podľa autorky je potrebné skúmať nielen predmet súdneho rozhodovania, ale aj jeho systémové politické dôsledky, medzi ktoré radí okrem iného judicializáciu politiky a politizáciu justície. Podľa autorky sú tieto fenomény spojenými nádobami: *„ostatní politickí aktéri nielen pasívne akceptujú, ale i aktívne iniciujú súdne rozhodovanie v politicky citlivých veciach, a na druhej strane sa snažia pri rešpektovaní požiadavky nezávislosti súdov ovplyvniť ich rozhodovanie sudcovskou politikou“* (s. 30). Do akej miery majú byť súdy vnímavé voči týmto dôsledkom svojej činnosti? Ako citlivo majú pri rozhodovaní vnímať verejnú mienku či mienku kľúčových politických hráčov? Aj keď súdy majú byť nezávislé, zrejme sa nemôžu celkom izolovať od politického prostredia, v ktorom pôsobia. V širšom zábere totiž (vrcholový) súd nie je len inštitúciou s presne vymedzenými právomocami, je to aj politický hráč, ktorý sa podieľa na tvorbe štátnych politík; hráč, ktorý napríklad posväcuje a zatracuje zákony parlamentu. Z tohto pohľadu je rýdze právnické skúmanie súdnej moci, ktoré je spojené s vierou, že iné vedy nemajú k problému čo povedať, čisto iluzórne. Odmietnutím politologickej a sociologickej perspektívy by právnici prišli o veľmi cenné postrehy.

V druhej kapitole sa autorka sústreďuje predovšetkým na ústavné súdnictvo, v rámci ktorého si všíma jeho vzťah k ostatným orgánom štátnej moci. Ústavný súd je hraničným orgánom, ktorý dokáže meniť ústavu prostredníctvom jej výkladu. V tomto kontexte je zaujímavá otázka, akým spôsobom sa súdna moc dokáže vymedziť voči ostatným štátnym mociam bez toho, aby sa dostala mimo ústavu, mimo štát. Autorka postupne preberá jednotlivé limity (ale aj základy) súdneho rozhodovania: materiálne jadro ústavy, klauzulu večnosti, anglickú, nemeckú a francúzsku koncepciu právneho štátu a test proporcionality. Autorka súdom odporúča zdržanlivý postoj: ústavné súdy

by nemali svoje rozhodnutia opierať o „*autonómne referenčné koncepty nezávislé od ústavy*“ (s. 72). Súdby by sa mali menej spoliehať na vágne princípy, ktorých aplikácia môže obmedziť slobodnú súťaž politických síl: „*pre ústavného sudcu je vhodnejšie ponechať fundamentálne diskusie teoretikom a sústrediť sa na vlastný text ústavy*“ (s. 76). Autorka prechádza k expozícii dvoch základných modelov demokratického konštitucionalizmu. Podľa nového konštitucionalizmu súdy chrániace katalóg ústavných práv získavajú nadradené postavenie, pretože v otázke ústavnosti majú posledné slovo. Riešením je podľa autorky vyvažovanie moci ústavného súdu s mocou iných orgánov po vzore klasickej zmiešanej formy vlády. Tomuto ideálu sa približuje skôr commonwealthský model konštitucionalizmu, v ktorom je zodpovednosť za zachovávanie ústavnosti zdieľaná medzi ústavným súdom, parlamentom a exekutívou; ochrana ústavnosti je úlohou nielen právnikov, ale aj politikov. Vo svete „*pluralizmu hodnotového, svetonázorového, inštitucionálneho a systémového*“ je čisto právny konštitucionalizmus veľmi problematický, pretože nemáme žiadnu záruku, že sudcovia skutočne majú epistemickú autoritu, pomocou ktorej by dokázali nachádzať a aplikovať objektívne existujúce hodnoty politicky neutrálnym spôsobom.

V poslednej tretej kapitole sa autorka venuje vzťahu súdnej moci k ostatnými aktérom politického a právneho diskurzu. V osobitných podkapitolách popisuje vzťahy súdov k najvýznamnejším aktérom, pričom formuluje odporúčania, ako tlmiť prípadný sudcovský aktivizmus. Pri rozhodovaní o právomociach prezidenta je vhodné, aby súd sám seba obmedzil pomocou doktríny politických otázok; pri rozhodovaní o právomociach parlamentu je vhodné, aby súd zobral do úvahy význam ochrany demokratickej formy vlády; vo vzťahu k vládnucej väčšine by mali sudcovia svoju argumentáciu striktne viazať na neutrálny výklad ústavného práva a nepretláčať svoje subjektívne predstavy o ideálnom riešení politických sporov; vo vzťahu k verejnej správe je vhodné venovať sa skôr právno-technickým ako spoločenským problémom. Ak už sa riešeniu spoločenských problémov nemôže súd vyhnúť, mal by starostlivo rozlišovať medzi extrémnym a štandardným prípadom, pretože ak je prípad extrémny, jeho riešenie nemožno generalizovať. Podobne je to pri strategickej litigácii, kde súdy musia rozlišovať, či ide o systémový problém alebo o prípad výnimočnej nespravodlivosti, ktorej náprava vyžaduje striktne individualizované riešenie. Zdržanlivý postoj dáva sudcom spoločenský kredit, ktorý možno budú potrebovať, ak by sa politické elity rozhodli obmedziť ich právomoci či vyvíjať na ne neprípustný politický tlak. Súdby však dostávajú aj štandardnú „mäkkú“ spätnú väzbu, konkrétne od advokátov a právnych vedcov, ktorí slobodne rozoberajú a kritizujú ich rozhodnutia. Autorka na týchto príkladoch jasne demonštruje to, čo tvrdila už na začiatku – že súdy nepôsobia v spoločenskom vákuu a že v hustej spleti interakcií medzi rôznymi politickými hráčmi môžu mať niektoré ich rozhodnutia nepredvídateľné a z dlhodobého hľadiska azda aj škodlivé dôsledky.

2. Hodnotenie práce

Silné stránky

Veľkým pozitívom habilitačnej práce je samotný výber témy. Autorka venovala svoju pozornosť tzv. „vonkajším“ limitom súdneho výkladu práva, pričom takto vymedzený cieľ nebol v českej a slovenskej literatúre dosiaľ komplexne spracovaný, keďže publikácie venujúce sa právnej interpretácii sa väčšinou sústredia na „vnútorné“ limity dané predmetom výkladu a jeho metodológiou.

V nadväznosti na predchádzajúce možno tvrdiť, že habilitačná práca má aj spoločenský prínos. Ten spočíva predovšetkým v tom, že práca ponúka veľa impulzov pre zamyslenie sa nad celkovou spoločenskou zodpovednosťou sudcov. Odôvodnenie súdneho rozhodnutia nemá byť len výkladnou skriňou (v lepšom prípade) dobrých argumentov či (v horšom prípade) rečníckych trikov; má byť aj produktom zrelého uváženia politických dôsledkov, ktoré rozhodnutie môže vyvolať. Habilitačná práca dokáže zvýšiť senzibilitu sudcov voči uvedenému rozmeru ich činnosti a zároveň prispieva k formovaniu očakávaní, ktoré na sudcov kladie širšia komunita právnikov, politikov a občanov. V tomto zmysle má práca potenciál prispieť ku kultivácii celkového právneho a politického prostredia.

Ďalšou silnou stránkou práce je aj obrovský rozsah a dôkladné spracovanie vedeckých prameňov: všetky dôležité premisy knihy sú opreté o starostlivo vybrané zdroje. Súdiac už len podľa tohto kritéria možno konštatovať, že Jana Ondřejková je v danej téme expertkou. Aj menej pozorný čitateľ si dokáže z posudzovaného textu ľahko odvodíť, aké sú základné čnosti jeho autorky – „pracovitosť“ a „poctivosť“, ako ich výstižne pomenúva Jan Kysela v predhovore (s. 8).

Slabšie stránky

Ako slabšiu stránku práce hodnotím nižšiu mieru autorskej tvorivosti, ktorá sa prejavovala najmä v štylistike textu. Tento nedostatok je odvrátenou stranou poslednej z menovaných silných stránok práce. Práve tým, že si autorka dala tak veľmi záležať na tom, aby mala každé tvrdenie opreté o relevantný odkaz na vedecký prameň, akoby sa v záplave cudzích myšlienok strácali jej vlastné originálne postrehy. Ak autorka prezentuje nejaký vlastný záver, robí to spôsobom, ktorým akoby čitateľovi podsúvala: „Ale toto som si nevymyslela z vlastnej hlavy, toto tvrdia aj iní.“ Sama svoju prácu charakterizuje nasledujúcimi slovami: „*skôr ako cestou labyrintom zameranou na hľadanie konkrétnych riešení bolo pre mňa písanie knihy plavbou po mori odbornej literatúry, súdnych rozhodnutí a podnetných diskusií*“ (s. 13). Možno to autorka nemienila, ale takouto charakteristikou akoby svoje hlavné poslanie nevidela v tom, že vytvorí alebo posilní určitý morský prúd (aktívny činiteľ), ale v tom, že nás len prevedie po prúdoch, ktoré už existujú (skôr pasívny činiteľ). Je celkom pravdepodobné, že takýto štýl písania je dôsledkom autorkinej skromnosti, prípadne jej zámeru popísať a analyzovať diela iných autorov čo najvierohodnejšie. Viem si predstaviť aj to, že niektorí čitatelia môžu takýto spôsob písania vedeckého textu hodnotiť iba pozitívne. Každopádne ja by som autorke odporučil, aby sa pri písaní trochu viac uvoľnila, aby k jednotlivým autorom pristupovala kritickejšie a vo formulovaní svojich záverov bola odvážnejšia.

Na druhej strane by som autorke odporučil väčšiu metodickosť pri určovaní štruktúry práce. Pre mňa ako čitateľa bolo náročné vystopovať celkovú postupnosť autorkinej úvahy. Po prečítaní jednej podkapitoly som nie vždy vedel anticipovať, čo bude v podkapitole nasledujúcej. Napríklad tretia kapitola sa dala ľubovoľne zmenšovať alebo zväčšovať podľa toho, koľkých politických aktérov sa autorka nakoniec rozhodne spracovať. Na tomto mieste sa kniha podobala na slovník – hoci je užitočné poznať jednotlivé slovníkové heslá, tie sú zoradené skôr akoby náhodne, a nie podľa logickej postupnosti.

Ústrednou tézou knihy je užitočnosť zdržanlivého prístupu sudcov pri riešení politicky citlivých prípadov. Autorka sudcom odporúča, aby ostali pri zemi, aby sa pridrižovali textu ústavy a aby sa neodvolávali na nadústavné referenčné koncepty či vágne princípy. Fundamentálne diskusie vraj treba prenechať teoretikom. Nepochybujem o tom, že v mnohých prípadoch je takéto odporúčanie inštruktívne: sudca má odolať pokušeniu pretlačiť do rozhodnutia svoj vlastný svetonázor, ktorý nie je o nič viac legitímny ako svetonázor ktoréhokoľvek iného občana. V iných prípadoch však dané odporúčanie sudcom príliš nepomôže. Darom budeme sudcov povzbudzovať k tomu, aby rozhodovali na základe textu ústavy, a nie na základe vágnych princíпов, ak text ústavy tvoria vágne princípy. Domnievam sa, že kontroverznosť väčšiny zložitých prípadov nespočíva v tom, že sa sudcovia odvolávajú na nadpozitívne právo, ale v tom, že si musia vybrať vždy len jeden z viacerých udržateľných výkladov pozitívneho práva. Má sudca zamietnuť žalobu len preto, že prípad má viac ako jedno udržateľné riešenie? A čo vtedy, keď má prípad jediné správne riešenie, ale to poburuje významnú časť politického a občianskeho spektra?

3. Otázky na obhajobu

Ak odvodím z vety „každý má právo na *rešpektovanie* svojho súkromného a rodinného života“ záver, že homosexuálne páry majú právo na oficiálne *uznanie* ich vzášku zo strany štátu, pôjde o platný úsudok?

Ak ide o platný úsudok, má sa ho sudca zdržať urobiť len preto, aby nepobúril konzervatívnu časť verejnosti?

4. Záver

Habilitačnú prácu *Vnější limity soudcovské interpretace a argumentace* autorky *Jany Ondřejkovéj* odporúčam na obhajobu. Po úspešnej obhajobe práce odporúčam udeliť jej autorke titul „docent“.

V Trnave dňa 22. 6. 2018

.....
doc. Mgr. Marek Káčer, PhD.